తన పెళ్ళి అయిన వారానికే ఆడబిడుచు పెళ్ళంటే నడుం కట్టుకుని పెళ్ళిపనులలో జొరబడ్డది సుమతి. అత్తగారికి కాళ్ళు పట్టుకున్నాయి సమయానికి. పెద్ద కోడలు_ఇంట్లోనూ, వంట పందిట్లోనూ అన్నిటికీ తానే అయి తిరుగుతోంది. తలంబ్రాల సమయములో రెండు నిమిషాలు తీరిక చేసుకుని బలవంతంగా నిలబడి చూసింది. ఆ మేళాల చప్పుళ్ళలో ఆ జనసందడిలో ఆమె కళ్ళు రాఘవరావుకోసం వెతికాయి. అతడు ఉంటా డనుకున్నచోట లేడు; అన్నదమ్ముల మధ్యా లేడు; మిత్రబృందములోనూ లేడు; అప్పుడప్పుడు పిలిచి కేకలు పెట్టే తండ్రికి అందుబాటులో అంతకంటె లేడు.

చేతిలో అక్షంతలు అలానే పట్టుకుని పెళ్ళిపందిట్లోనుంచి హాల్లోకి వచ్చింది. తన గదిలో తొంగిచూసింది.

"ఇది పేపరు చదువుకునే సమయమా? అందరూ పెళ్ళిపందిట్లో ఉంటే ఒక్కరికీ ఇక్కడ ఎట్లా కూర్చోబుద్ధి

శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి

అయింది? మీ నాన్నగారు కేకలుపెడుతున్నారు." అతడి చేతిలో పేపరు లాక్కోబోయింది.

"పదిరోజులపాటు ఇల్లు ఇలాగే సందడిగా ఉంటుంది. అయితే అంత కాలమూ నేను పేపరుకూడా చదవకూడదనా నీ ఉద్దేశ్యం?"

సుమతి రాఘవరావు ముఖంలోకి చూసింది. చాలా చిరాగ్గా ఉంది కాని పైకి చిటపట లేదు. ఏదో ఆలోచనలో ఉన్నట్టున్నాడు.

"ఓ కప్పు కాఫీ తెచ్చియివ్వనా?"

"ఎన్నిసార్లు యిస్తావు? అలా అంటూ రెండుసార్లు యిచ్చావు - బలవంతంగా. ఆ చేదకాఫీ కళ్ళుమూసుకు తాగాను."

"ఆఁ; అది చేదా? స్ట్రాంగు కాఫీ అంటూ అంతా అడిగి పోయించుకున్నారు?"

"కాబోలు! నాకది చేదే."

"పోనీ, పాలల్లో బోర్నవిటా కలుపుకురానా?"

"ఎందుకు? అంత అవసరమా యిప్పుడు?"

సుమతి చూస్తూ నిలబడిపోయింది. 'ఇదేం మనిషి? ఎప్పుడూ ఇలా ఉంటాడేం? తన పెళ్ళిలోనూ ఇంతే. ఆ యీడువాళ్ళు అందరూ ఉన్నట్టు సరదాగా ఉండడు. పెళ్ళిలో జరిగిన సరస వినోద కార్యక్రమాలలో ఏ ఒక్కటీ అతడిని ఆనందపరచలేదు. అతడి వాలకమంతా సుమతి కనిపెడుతూనే ఉన్నది. అతడి ముఖము ఎప్పుడూ తల్లిని పోగొట్టుకున్న పిల్లవాడిలా ఆత్మేశ్వరిని పోగొట్టుకున్న ప్రియుడిలా ఉంటుంది. ఏమిటీ ఈయన బాధ? మనిషి స్వభావమే యిలా అయి ఉంటుందా?'

మామగారి కేకలకు సుమతి పెళ్ళి పందిట్లోకి వెళ్ళింది. సూత్రధారణ తలంబ్రాలూ అయ్యాయి. వచ్చినవారంతా ఒక్కొక్కరే లేస్తున్నారు సుమతి అందరికీ తాంబూలాలూ, పళ్లూ యివ్వటంలో మునిగిపోయింది. ఉదయము ఎనిమిదిగంటలక్కు లగ్నం. భోజనాలయే సరికి రెండుగంట లయింది. పడకొండు దాటిన దగ్గరనుండీ పెళ్ళివారు భోజనాలకు వస్తూనేఉన్నారు. పిల్లలూ ఆడవాళ్ళూ విడివిడిగా పంక్తులు తీర్చారు. వాళ్ళది అయిన తరువాత యువకులు వచ్చారు. పెద్దవాళ్లూ వియ్యంకుడూ ఇంకా రావాలి.

యువకుల పంక్తిలో గలభా జరిగింది. నేల ఎగుడుదిగుళ్ళవల్ల ఒక విస్తట్లో నుంచి లడ్డు జారి పక్కవిస్తట్లోకి చేరుకుంది. విస్తరంతా ఎంగిలయిందంటూ అతడు లేచి నిలబడ్డాడు. అది తీసేస్తామని వడ్డించేవాళ్ళు బ్రతిమలాడుతున్నారు, అతడు వద్దంటున్నాడు. అంతా చుట్టూ మూగారు. అది చూసి తింటూ తింటూఉన్నవాళ్ళు చప్పున లేచారు.

సుమతి మామగారికోసం చూసింది. ఆయన కనబడలేదు. కనబడ్డా ఆయన ఈ సమస్యను పరిష్కారం చెయ్యలేడు. అందరినీ తలానాలుగు తిట్టి, ఆవేశం తగ్గక వాకిట్లోకి వెళ్ళి చుట్ట కాల్చుకుంటూ కూర్చుంటాడు ఇంటికి పెద్దకొడుకు ఏడీ? వచ్చి ఆ యువకులను కాస్త సర్ది కూర్చోపెడితే ఎంత బాగుంటుంది?

సుమతి వాళ్ళను తప్పుకుంటూ వెళ్ళింది. బ్రతిమిలాడినకొద్దీ ఆ యువకుడు బిగుసుకుపోతున్నాడు.

"చూడండి, మీ రిలా రండి—ఆ చిన్నరకు విస్తరి వేయించాను. వడ్డనకూడా అయింది. నాతో రండి."

అతడు కదల్లేదు. "పోనీ మీరుకూడా రండి;" సుమతి పిలవగానే నలుగురయిదుగురు యువకులు తింటూతింటూఉన్న విస్తళ్ళు వదలిపెట్టి లేచివచ్చారు. అతడు వాళ్ళ వెనకాలే వచ్చాడు. 'అమ్మయ్య' అనుకుంటూ సుమతి నేతిజాడీ పట్టుకుని వాళ్ళ భోజనా లయేవరకూ అక్కడే నిలబడ్డది. అప్పుడప్పుడు వెనక్కు తిరిగి చూస్తూనేఉంది ఇటువంటి సమయాలలో రాఘవరావు తనవెంట ఉంటే—ఎంత హుందాగా ఉంటుంది.

పెళ్ళిసందడి అయిన తరువాత సెలవులయిపోయాయని బయలుదేరాడు రాఘవరావు సుమతితో. కొత్తకాపురం—కొత్త జంట—అయినా అతడు అలా లేకపోవటం వల్ల సుమతికి ఏకపాత్రభినయన మయిపోతున్నది. ఏవిషయంలోనూ పట్టుదల అన్నమాట పెట్టుకోకుండా అన్నిపనులూ తానే చేసుకుపోతూ సంసారమంతా నెత్తినవేసుకుంది. అతడలా ముభావంగా ఉండటానికి కారణం తెలియకపోయినా మనసులో బాగా బాధపడుతున్నా దని తమకు సంబంధించని చల్లటికబుర్లు చెప్పి, ఉపశమనము చేయాలని ప్రయత్నిస్తున్నది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ జరిగిన తరువాత రాఘవరావుకు రాజధాని బదిలీ అయింది. ఆంధ్రకాలనీలో ఇల్లు ఎలాట్ అయింది. అక్కడికి కొత్తగావచ్చి చేరిన ఉద్యోగులంతా ఒకక్లబ్బు స్థాపించుకున్నారు. వాళ్ళ భార్యలుకూడా ఒకక్లబ్బు పెట్టుకున్నారు. అడపా దడపా సాంస్కృతిక కార్యకలాపాలు జరుగుతూ ఉండేవి. ఆ సందర్భాలలో ఆడవాళ్ళూ మగవాళ్ళూ కలిసి సమావేశ మయేవారు. కొత్తమిత్రులు, కొత్త వాతావరణము అతడిలోని స్తబ్ధతను కొంతవరకూ చెదరగొట్టాయి.

రాత్రి పదిగంటలకు సుమతీ రాఘవరావు క్లబ్బులో జరిగిన డ్యాన్సు చూసి యింటికి తిరిగివచ్చారు. ఆమె వడిస్తోంది. జడ ముందుకుపడ్డది. ఆమె జడచివరనున్న జడగంటలు చూసి తృప్తి పడ్డాడు. ముఖమంతా అప్పటికప్పుడు మారిపోయింది.

"అలాఉన్నారేం? పెరుగు వేయించుకోండి."

"నే నింత అన్నం తినలేను. బలవంతం చెయ్యకు." అతడు లేచివెళ్ళి మంచంమీద పడుకున్నాడు. సుమతి వంటయిల్లంతా సర్ది అతడి గదిలోకి వెళ్ళింది ఆపూటకు మరి భోజనాలులేవు.

సుమతి అతడివగ్గరగా కూర్చుని కబుర్లలోకి దింపాలని ఎంతో ప్రయత్నించింది. అతడి వంటిమీద ఆమె చెయ్యి పడితే త్రుళ్ళిపడుతున్నాడు.

ఆరాత్రి ఆమె కూర్చునే కునికిపాట్లు పడ్డది. అతడు మంచంమీద దొర్లుతూ తెల్లవారనిచ్చాడు.

ఆమె కది ఒకసమస్య. ఆమె జీవితం యింతవరకు అతడినిగురించిన ఆలోచనలతో సతమత మయిపోతున్నది. తరుణజనసహజ మయిన కోకడలతో జీవితాన్ని మాధుర్యంతో నింపుకుందామనుకున్నది. అతడి ముఖము చూడగానే ఉత్సాహమంతా నీరుగారిపోతున్నది. అనాడు ఆమె ఉదయము లేచి కాఫీగ్లాసు అతడికి అందిస్తూ "నేను ఒక వారం రోజులు మావాళ్ళింటికి వెళ్ళిరానా?" అడిగింది కళ్ళు తుడుచుకుంటూ,

అతడు కళ్ళెత్తి ఆమెముఖం బాగా పరికించిచూశాడు. రాత్రి నిద్ర లేకపోవటంవల్ల కళ్ళూ ముఖం బరువుగా ఉన్నాయి. అతడి మనసులో ఆమెను గురించిన ఆలోచన ప్రప్రథమంగా

అప్పుడు బయలుదేరింది. రాత్రి భోజనం చెయ్యలేదు. పాపం! అతడు నోరు తెరవబోతున్నాడు. ఆమె కొంగు సవరించుకోవటంలో జడ మళ్ళీ ముందుకు పడి జడగంటలు గలగల మన్నాయి.

"సుమతీ! నీవా జడగంటలు తీసి వెయ్యి;" ఎంతో బాధపడుతూ అన్నాడు రాఘవరావు ముఖం తిప్పుకుని.

"ఏం, మీకిష్టంలేదా?" మాట పూర్తి కాకుండానే నిగ్రహించుకుని "అయితే సరే;" జడ విప్పి వాటిని దూరంగా పెట్టివచ్చింది.

"మీ కిష్టంలేదా అవి? మరి అట్లా అయితే నాకు చెప్పలేదేం?" దగ్గరగా కూర్చుని అనునయంగా అడిగింది.

ఆతడు తల అడ్డంగా తిప్పాడు. బుజమ్మీద తువాల వేసుకుంటూ అక్కడి నుంచి లేచి గదిలోకి వెళ్ళాడు. సుమతి వెంటవెళ్ళింది. "మీ రివాళ మీ మనసులో ఉన్నబాధ నాతో చెప్పాలి. మీ బాధలు నేనూ పంచుకుంటాను. మీ మనసులో ఉన్న దేమిటో చెప్పేయండి. మనసు తేలికపడుతుంది నన్ను నమ్మండి. నేను మిమ్మల్ని అపార్థం చేసుకోను;" ఆమె చూపులు దీనంగా ఉన్నాయి. వాటిలో ఇందుపగింజలంత బాష్పాలు నిలిచాయి. ఆమెముఖం చూడలేక అతడు తల వంచుకుని ఏదో గొణుక్కోవటం మొదలు పెట్టాడు. ఆమె వాటిని కూర్చుకుని ఇలా అర్థం చేసుకుంది :

* * *

రాఘవరావుఆఫీసులో పని చేస్తున్న సీతాపతి తన పెళ్ళికి తోటి ఉద్యోగు లందరికీ శుభలేఖ లిచ్చి ఆహ్వానించాడు. అందరూ సెలవుపెట్టి పెళ్ళికి బయలు దేరారు. రాత్రి పన్నెండు గంట లయిన లగ్నానికి నిద్రపోకుండా మేలుకుని ఆ మూడుముళ్ళూ పడగానే అంతా మళ్ళీ పడుకున్నారు. ఉదయం లేవగానే పెళ్ళి కొడుకు స్నేహితులు కాఫీ ఫలహారాలు చేసి పెళ్ళివారు పంపినసిగరెట్లు కాలుస్తూ పేకాట వేశారు అప్పటికి ఎనిమిది గంటలు దాటింది. పేకాట జోరుగా సాగుతున్నది అలా సాయంత్రం పెళ్ళి ఊరు నాలుగుమూలలా చూసిరావాలని కొందరు ప్రతిపాదించారు. విశాలమయిన వీధులూ, పెద్ద పెద్ద మేడలూ, షాపులూ, ఊరిచివర కృష్ణానదీ అన్నీ చూసిరా వచ్చని నాయకుడిలా వ్యవహరించే శేషగిరి అన్నాడు. ఆ మాటలు క్రమంగా పెరిగి ఎవ రెంత వేగంగా నడుస్తారో చూడాలన్న కుతూహలంక్రిందికి మారి పందెం వేసుకునేంతవరకూ వచ్చింది.

"నేను చిన్నప్పుడు నాలుగుమైళ్ళు నడిచి స్కూలుకు వెళ్ళేవాడిని," అన్నాడు రాఘవరావు.

ఆట ఆడేవాళ్ళల్లో ఆ ఊరిఅయన కూడా ఉన్నాడు. "ఊరి చివర ఉన్న ఆ నది ఇక్కడికి మూడుమైళ్ళ దూర మయినా ఉంటుంది," అన్నాడు.

"అయితే రాఘవరావు ఆ వాగు

దగ్గరికి వెళ్ళి నీవు తిరిగివస్తే చాలోయ్. నీకు నడక వచ్చినట్టుగా సర్టిఫికెట్టు యిస్తాము," అన్నాడు శేషగిరి.

రోషంకొద్దీ రాఘవరావు అన్నాడు: "ఓ నడుస్తాను; నడిస్తే ఏమిస్తావు?"

"పది రూపాయలు ఇస్తానురా."

"ఇంతేనా? వెధవ పదికి నేను మొగ్గుతా ననుకున్నావా? కనీసం పాతికయినా ఉండాలి. అందుకు నీవు యిష్టపడితే నేను నడిచి చూపిస్తాను;" రాఘవరావు కనుబొమ్మలు పైకెత్తుతూ అన్నాడు.

అంతవరకూ సాగిన సంభాషణ ఉత్తుత్తదిగానే ఉంది కాని రాఘవరావు ముఖం చూసిన తరువాత శేషగిరి తెల్లబోయాడు.

"పట్టుబడ్డావురా భాయీ! వీడు నడవ వచ్చాడా అనుకున్నావు కదూ? నేను నడిచి చూపిస్తా; నీ జేబులో రూపాయలు లేకపోతే చెప్పు;" అన్నాడు లేచివచ్చి అతడి చెయ్యిపట్టుకుంటూ. శేషగిరిజేబులు తడుముకుని తల ఉపాడు 'ఓ' అంటూ.

"మీ పందేలు సాయంత్రం వేసుకోండి బాబూ! ఇది ఎంతాకాలం," అన్నారు మిత్రులు.

"నా కేం ఫరవాలేదండీ. నే నిలాంటి వేసవులు ఇరవయినాలుగు చూశాను," అంటూ రాఘవరావు లాల్చీమీద జరీ ఖండువా వేసుకుని, ఆకుచెప్పులు తొడుక్కుని అప్పటికప్పుడు బయలుదేరాడు. అతడు వాకిట్లోకి వస్తూఉండగా పెళ్ళివారింటినుంచి బిందెడు కాఫీ తీసుకుని ఒక వంటమనిషి ఎదురయ్యాడు. అతడి వెనకాల తలనిండా మల్లెపూలు పెట్టుకుని పదహారు పదిహేడేళ్ళ అమ్మాయి వస్తున్నది. రాఘవరావు వాళ్ళను తప్పుకుని ముందుకు నడిచాడు. రెండడుగులు వేసి వెనక్కు వచ్చి "శేషగిరీ! చేతకాక వచ్చా ననుకోకు నేవు సుమా. ఇవాళ నీ దగ్గర్నుంచి ఆ పాతిక రూపాయలూ చెవులు మెలేసి తీసుకుంటాను ఒక గ్లాసు కాఫీ తాగుదామని వెనక్కు వచ్చాను," అన్నాడు.

ఆ వచ్చిన అమ్మాయి కాఫీగ్లాసులు అందిస్తోంది. శేషగిరి ఒక గ్లాసు అందుకుని రాఘవరావుకు ఇచ్చాడు.

వేడివేడి కాఫీ తాగి చెమట తుడుచుకుంటూ ఆ అమ్మాయిని చూసీ చూడనట్టు చూశాడు రాఘవరావు. ఆమె మాటలో ఏదో సంగీతం, ఎంతో హాయి ఉన్నట్టు ఆ నిమిషంలోనే రాఘవరావు కనిపెట్టాడు. ఆమె అందరికీ కొసరి కొసరి గ్లాసుల్లో కాఫీ పోస్తున్నది. జన గంటలతో బరువుగా ఊగే ఆ జడా-తల కదిలినప్పుడల్లా అదిరిపడే ఆ పూల చెండూ, వెలుతురులో తళతళ మెరిసే ఆ జరీచీరే ఆమెకు మరింత చురుకుదనాన్ని కల్పిస్తున్నాయి. ఆమెను చూడగానే 'కనుముక్కుతీరు ఉండాలి

గాని రంగులో ఏముంది' అనిపించింది అతడికి.

కాఫీ గ్లాసుల సందడికి గదుల్లోంచి ఆడవాళ్ళంతా పిల్లలతో బిలబిల్లాడుతూ బయటికి వచ్చారు. ఆ అమ్మాయి వాళ్ళందరినీ అడుగుతోంది "మీకు కావాలా? మీకు కావాలా?" అంటూ, కాఫీ గ్లాసు చూపిస్తోంది,

రాఘవరావు యింకా అక్కడే ఉంటే పందెం పోయిందని నలుగురూ నవ్వుతారని మందంగా అడుగులు వేస్తూ బయలుదేరాడు. కాని అతడి మనసులో ఉన్నది ఆమె నడిగి మరోగ్లాసు కాఫీ తాగాలని అయినా నిగ్రహించుకుని సాగిపోయాడు. గడప దిగుతూ గంట చూసుకున్నాడు—పావుతక్కువ పది.

రాఘవరావు వాకిట్లోకి రాగానే శేషగిరి పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చి "ఏరా, నిజంగా వెళ్తున్నావాఏమిటి?" అన్నాడు.

"నీవు నిజంగా పందెం వేసినప్పుడు నేను నిజంగా ఎందుకు వెళ్ళకూడదు?"

"అయితే రాఘవరావు! ఒక మాట; మన పందేనికి కాలపరిమితికూడా ఉండాలి. నీవు నిజంగా వెళ్తున్నట్టున్నావు కనుక చెబుతున్నా; గంటన్నరలో నీవు ఇక్కడ ఉండాలి. పది గంటలకు సరిగ్గా బయలుదేరు—లెక్క సరిగ్గా ఉంటుంది—" అన్నాడు శేషగిరి కనుబొమ్మలు పైకెత్తి.

"ఓ దాని కేం? నీ షరతులన్నీ అంగీకరించాను అయితే కాసేపు కూర్చోమంటావు. ఇంతకూ నీ జేబులో డబ్బుందా? ముం దీ మాట చెప్పు?"

"ఉందిరా నాయినా! లేకపోతే పెళ్ళి కొడుకుదగ్గర అప్పు చేస్తాను. భయపడకు," అంటూ శేషగిరి అతడి వీపు తట్టాడు ధైర్యంతో రాఘవరావు బయలుదేరాడు.

గంట చూసుకుంటూ ఆ ఊరు తెలిసినట్లే నడుస్తున్నాడు రాఘవరావు విశాలమయిన వీధిలో నడుస్తూ, దుకాణాలనూ ఇళ్ళనూ చూస్తూ సాగిపోతున్నాడు. అంత త్వరితంగా కాకుండా మరీ మందంగానూ కాకుండా మధ్యస్థాయిలో నడుస్తూ నలభయి నిమిషాలకు వాగు దగ్గరికి వచ్చాడు ఆ వాగు అరమైలు వెడల్పున ఉన్న ఇసుకప్రదేశంలో మూడడుగులు వెడల్పున మెలికలుతిరిగి తాచుపాములా పరుగులు తీస్తున్నది. అంతవరకూ వెళ్ళిన రాఘవరావు వాగులో కాళ్ళూ చేతులూ ముఖమూ కడుక్కుని దోసిళ్ళతో నీళ్ళు తాగి తిరుగు ముఖము పట్టాడు.

అది మే నెల రెండవవారం. ఊరి బయట చెట్టూ చేమా లేకపోవటంవల్ల కాబోలు గాలి నిప్పులు చెరుగుతున్నది. వాగుదగ్గరికి వెళ్ళేప్పుడు నడక సులభంగానే సాగింది రాఘవరావుకు. కాని తిరిగి వచ్చేటప్పుడు ఎత్తు ఎక్కవలసిరావటం వల్ల నడక మందగించింది. ఇసుకలో

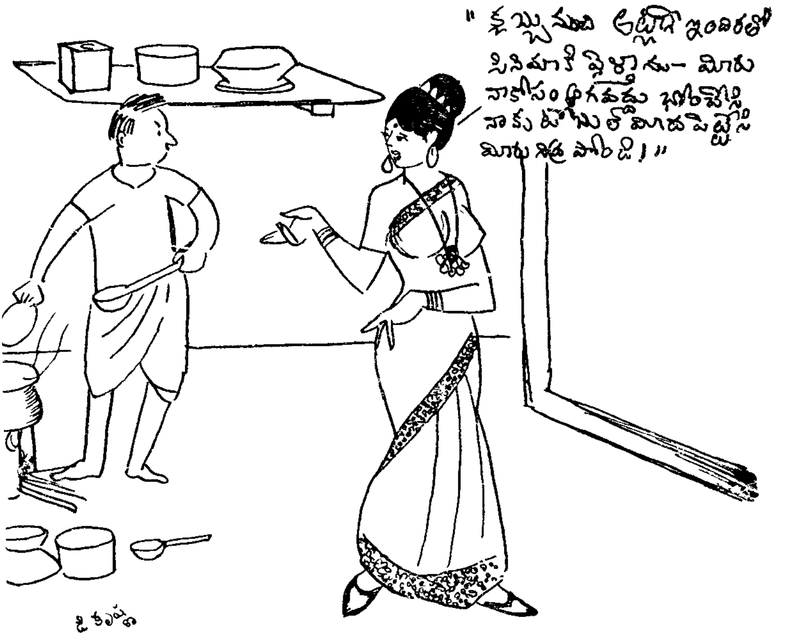

కాళ్ళు కూరుకుపోతున్నాయి. గట్టు పది అడుగు లుందనగా చెప్పు తెగిపోయింది. రాఘవరావు గుండె గతుక్కుమన్నది. 'కొని రెండేళ్ళయిందీ అనుకుందాము. ఇప్పుడే తెగాలా? ఆ తెగేది విడిదిలో తెగితే ఆ శేషగిరే తనజోడు యిచ్చునుగా? ఇప్పు డిది చేతబట్టుకుని - ఒక చెంప కాళ్ళు కాలుతుంటే ఎట్లా ఎక్కటము' అనుకుంటూ జరీకండువాతో చెమట తుడుచుకుంటూ అడుగులు వేస్తున్నాడు రాఘవరావు - రెండు చెప్పులూ ఎడమచేత బట్టి.

రోడ్డుదగ్గిరికి రాగానే గండం గడిచిం దనిపించింది. వట్టికాళ్ళతో నడవబోయేసరికి కాళ్లు చుర్రుమని అంటుకుపోతున్నాయి. వడగాలి ఈ చెవినుంచి ఆ చెవికి దూసుకుపోతున్నది. ముఖం మాడిపోయేటంతగా ఎండ కాస్తున్నది.

ఉస్సురుస్సురంటూనే నడుస్తున్నాడు రాఘవరావు. ఎండవేడికి తపన ఎక్కువయిపోయింది. చెప్పులు చేత బట్టుకుని గబగబా అడుగులేస్తున్నాడు. టైముకు చేరుకోవాలన్న ఆదుర్దా పరుగులాంటి నడకను నడిపిస్తున్నది. టైము చూసుకుంటే పదకొండూ ఇరవై అయింది. మిగిలిన ఈ అయిదు నిమిషాలలో సుమారు పావుమైలు నడవాలి. రెండు వీధులు తిరగాలి. రాఘవరావు ముందూ వెనుకా చూసుకోవటంలేదు. అతడి కేమీ తెలియటంలేదు. కళ్ళు చీకట్లు కమ్మిన

ట్లవుతోంది. ఆ స్థితిలో అతడు ఎట్లా వచ్చి చేరుకున్నాడో విడిదియింటికి చేరుకున్నాడు. ఆ తరువాత అతడికి ఒళ్ళు అతడికి తెలియదు.

సరిగ్గా పదకొండున్నరకు శేషగిరి వీధివాకిట్లోకి వచ్చి చూశాడు. ఒంటిమీద స్పృహలేకుండా పడిఉన్న రాఘవరావు కనిపించాడు. లోపలికి వెళ్ళి నలుగుర్నీ కేకలేసి పిలుచుకువచ్చాడు. అతడు పందెం గెలిచాడుకాని ఒంటిమీద స్పృహ లేదు – నలుగురూ చేరి అతడిని లోపలికి తీసుకువెళ్ళి పడుకోబెట్టారు.

"పందెం కాదుగాని జ్వరం వచ్చింది," అన్నారంతా. ఈ సంగతి పెళ్ళివారికి తెలియగానే ఒకడాక్టరుతో పెళ్ళికూతురి తల్లీ తండ్రీ, కాఫీలందించిన జడగంటల అమ్మాయి, ఇద్దరు ముసలమ్మలూ పరుగు లెత్తుకుంటూ వచ్చారు. ఆ ముసలమ్మ లిద్దరిలో ఒకరు జడగంటల అమ్మాయికి ముత్తవతల్లి. ఆమెకు కాస్త వైద్యము తెలుసు. డాక్టరు చూసిన తరువాత ఆమె అతడి చెయ్యి పట్టుకుని నాడి చూసింది. "ఏం భయంలేదు ఎండ గొట్టింది," అంటూ ఇన్ని చిట్టుడుకునీళ్ళు తెప్పించి గొంతులో పోసింది. తడిగుడ్డ పెట్టి ముఖం తుడిచి మెల్లగా విసనకర్రతో విసురుతూ దగ్గరగా కూర్చుంది ఒక అరగంట అయినతరువాత మందుల సంచీలోనుంచి ఒక కుప్పె తీసి తేనెలో అరగదీసి నాలుకకు రాచింది. ఒకగంట తరువాత ఒక గ్లాసెడు మజ్జిగతేట గొంతులో పోసింది. రాఘవరావు నోట్లో పోసిందల్లా తాగుతున్నాడు కాని కళ్ళు తెరవలేకపోతున్నాడు.

శేషగిరి ప్రాణం హడలిపోయింది. తను చేతులారా అతడికి ఈ అవస్థ కల్పించినట్టుగా బాధపడ్డాడు. రాఘవరావును ముసలమ్మకు అప్పగించి అంత దూరాన గోడకు ఆనుకుని దేవుడికి దణ్ణాలుపెడుతూ కూర్చున్నాడు. జడగంటల అమ్మాయి ముఖంలో చిలిపితనమూ, నవ్వూ మాయమయ్యాయి. ఆందోళనతో ముఖం వెలవెలబోతున్నది ముసలమ్మ చేతిలో విసనకర్ర తీసుకుని విసరటం మొదలుపెట్టింది

ముసలమ్మ అందరికీ ధైర్యంచెబుతూ కబుర్లలోకి దింపింది. రాఘవరావు పుట్టుపూర్వోత్తరాలూ, ఉద్యోగమూ అడిగి తెలుసుకున్నది. శేషగిరిలో భయపడ్డ చిహ్నాలు తగ్గలేదు. అమ్మాయిముఖంలో కూడా ఆదుర్దా అట్లాగే ఉన్నది.

కొంతసేపటికి రాఘవరావు కళ్ళు తెరిపిడి పడ్డాయి. కన్ను తెరవగానే గలగల నవ్వినఅమ్మాయి తనకు విసరటం కనబడ్డది. లీలగా అతడికి జ్ఞాపకం వస్తున్నది – 'ఎవరో తనను లోపలికి తీసుకువచ్చారు. ముఖం తడిబట్టతో తుడిచారు అప్పటినుండీ ఏవో నోట్లో పోసి మింగిస్తున్నారు' అనుకున్నాడు. ఆ అమ్మాయిచేత విసిరించుకోవటానికి అత

దికి కాస్త బిడియంగా ఉంది. 'అప్పటి నుంచీ విసురుతూ కూర్చుంది కాబోలు—పైకి చిలిపిగా కనబడ్డా పిల్ల మంచి జాలి గుండె కలదే' అనుకుంటూ పక్కకు ఒత్తిగిలాడు.

అతడు కదులుతూ ఉండగా శేషగిరీ, ముసలమ్మా దగ్గిరికి వచ్చారు. "నాయనా! ఎట్లా ఉంది? కళ్ళు తెరిచి చూడు" అన్నది.

"రాఘవరావు! పందెం గెలిచావురా. నావైపు చూడు," అన్నాడు శేషగిరి కాస్త ధైర్యం తెచ్చుకుని.

రాఘవరావు మెల్లగా కళ్ళు తెరిచాడు. చాలా నీరసించిపోయాడు. మాట్లాడాలని ఉందిగాని మాట్లాడలేకపోయాడు. శేషగిరి పాతికరూపాయలు చూపించి జేబులో పెడుతుంటే కళ్ళతో నవ్వాడు నీరసంగా.

ఆనాడూ, మరునాడూ రాఘవరావుకు జ్వరం కాసింది. సెలవు పొడిగించాడు. 'వడదెబ్బ కాకుండా జ్వరం కూడాను' అంటూ అతడిని ఎవరూ కదలనీయలేదు. పెళ్ళికొడుకూ శేషగిరీకూడా వారం సెలవు పెట్టారు. పెళ్ళికి వచ్చినవారంతా వెళ్ళిపోయారు. ముసలమ్మా ఆమె మనమరాలూ నిలిచిపోయారు.

రాఘవరావు పరిస్థితికి స్నేహితులు హాస్పిటల్లో చేర్చారు. అక్కడ వాంతులూ, భేదులూ విపరీతమయ్యాయి. అతడి స్నేహితులూ ముసలమ్మా రోజుకు రెండుమూడు పర్యాయాలు వెళ్ళి చూస్తున్నారు. ఆ మరునాడు తండ్రికి టెలిగ్రాం యిచ్చారు.

హాస్పిటల్లో మంచంమీద పడుకుని రోజూ ముసలమ్మ వచ్చేవేళకు రాఘవరావు కళ్ళు తెరచి చూసేవాడు. రెండు రోజులనుండీ ఆమె కంటికి కనబడటం లేదు. మూడోనాడు మధ్యాహ్నంవేళ ఆ అమ్మాయి ఒంటరిగా వచ్చింది.

"బామ్మగారు ఊళ్ళో లేరా?" అని నీరసంతో పడుకునే పలకరించాడు

ఆమె కొంతసేపు జవాబు చెప్పటానికి జంకింది. బిడియంతో తల వంచుకున్నది. ఆ రెండు రోజులలో ఒక పెళ్ళికొడుకు వచ్చి ఆమెను చూశాడు. కాని పెద్ద కోరికలు కోరాడు. అది ముసలమ్మ మనసును బాగా బాధించింది. అమ్మాయికి బుద్ధి తెలిసినప్పటినుంచీ యిటువంటివి చాలా జరిగాయి. కనుక ఆమె అంతగా బాధపడలేదు. కాని ఆ మాట కొత్తమనిషితో ఎలా చెబుతుంది?

"మా నాన్నదగ్గర్నుంచి ఉత్తరం వచ్చింది బయలుదేరమని;" పైటకొంగు చూపుడువేలికి చుట్టుకుంటూ "రేపు వెళ్ళిపోతాము," అన్నది.

ఇద్దరుడాక్టర్లు మెల్లగా తెర తొలగించుకుని గదిలోకి వచ్చారు. "మిస్టర్, బ్యాంకిలో రక్తము మీకు సరిపడినది లేదు. మీవాళ్ళెవరైనా ఉన్నారా ఇవ్వటానికి?"

"మావాళ్ళు వచ్చినప్పుడు అడుగుతాను.''

"ఎంత త్వరగా యిస్తే అంత మంచిది."

వాళ్ళ వెనుకనే లేచి వెళ్ళింది ఆ అమ్మాయి. ఆ సాయంత్రమే రాఘవరావు తనదగ్గరికి వచ్చినవాళ్ళందరినీ అడిగాడు. రాఘవరావుకు సరిపడిన గ్రూపు దొరకలేదు. అతడి ముఖము వేళ్ళాడిపోయింది.

మరునాడు ఊరికి వెళుతూ వెళుతూ బామ్మగారు మనమరాలితో వచ్చింది హాస్పిటల్‌కు. బామ్మగారు మాట్లాడుతున్నంత సేపూ ఆ అమ్మాయి బయటనే ఉంది.

వారంరోజుల తరువాత రాఘవరావును హాస్పిటల్ నుండి పంపుతూ ''రక్తము ఎక్కించినతరువాత మీరు తొందరగా కోలుకున్నారు. ఆరోగ్యం బాగా కాపాడుకోండి," అన్నారు.

ఆ ఊరినుంచి బయలుదేరేటప్పుడు సీతాపతిమామగారు అన్నారు "మొన్ననే, మా రమణీ, పిన్నిగారూ వెళ్ళిపోయారు. ఎవరికీ చెప్పకుండా మీకు రక్తం యిచ్చింది మా రమణిట."

'రమణి? రమణి అంటే ఆ జడగంటల అమ్మాయా?' ఏదో ఆవేశం హృదయంలోనుంచి పొంగుతూ పైకి లేచింది. 'ఆ చిలిపిపిల్లది ఇంత మంచి హృదయమా? ఆమెలో ఇంత త్యాగం ఉన్నదా? అందులోనూ పెళ్ళికి వచ్చిన పరాయి మగవాడికోసం?'

ఊరు చేరకముందే ఆ అమ్మాయిని పెళ్ళి చేసుకోవటానికి తాను సిద్ధంగా ఉన్నాననీ, తన తండ్రితో సంప్రతించమనీ ఒక కవరు సీతాపతిమామగారికి వ్రాశాడు

రాత్రి కన్ను మూయగానే కాఫీ గ్లాసుతో జడగంటలు ఆడించుకుంటూ రమణి చిలిపిగా నవ్వుతూ కనబడేది.

ఆశాసౌధాల రంగులు పులుముకుని అలంకారాలు చేసుకుంటుండగా తండ్రి దగ్గరనుండి జాబు వచ్చింది. సీతాపతి మామగారు ఎవరికో ఒక పేదపిల్ల సంబంధం చేసుకోవలసిందని వ్రాశాడనీ, అప్పటికే తాను అయిదెకరాల మాగాణి ఆరువేల కట్నంతో వచ్చే పిల్లను చూసి అంతా నిశ్చయం చేశాననీ వివరాలతో సహా వ్రాశాడు

'నాది పిరికి గుండె – నాది పిరికి గుండె' గుండెమీద కొట్టుకున్నాడు రాఘవరావు ఉద్రేకంతో.

"అదా సంగతి!" అర్థమయింది అన్నట్టు చూసింది సుమతి.

అతడి చూపులలో ఇప్పుడు ధైర్యం లేదు. ఆ కళ్ళు అప్పటికప్పుడే కోపావేశంతో అరుణిమ దాల్చాయి.

"మీకు చాలా అన్యాయం జరిగింది. సంబంధం నిశ్చయమైనా మీ నాన్నగారితో ఈమాట గట్టిగా చెప్పిఉండ

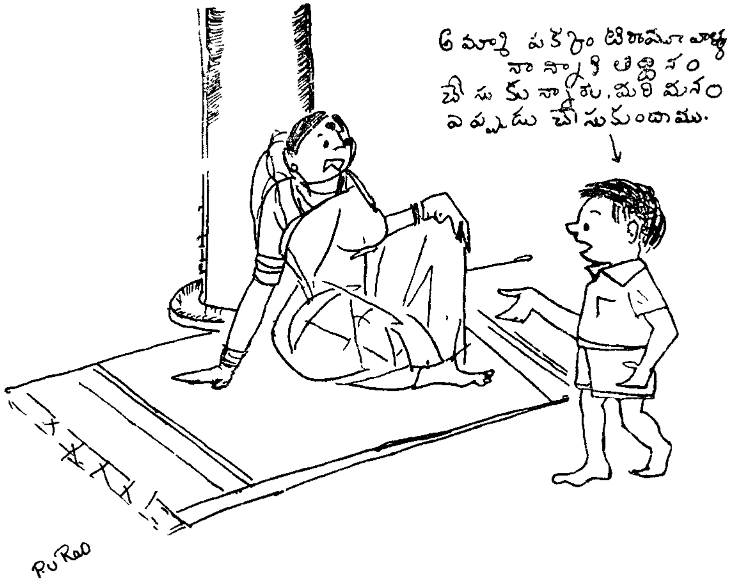

వలసింది." అన్నది పరమశాంతంగా సుమతి.

"చెప్పవలసిందే కాని చెప్పలేదు. చెప్పలేని పిరికివాడిని;" తలపట్టుకున్నాడు కళ్ళు మూసుకుని. వారంరోజుల పాటు సుమతి నానాతిప్పలూ పడ్డది. కాఫీ చల్లారిపోయినా తీసుకోడు. పళ్ళెం ముందు కూర్చుని ఎటో చూస్తూ ఆలోచిస్తాడు కాని భోజనం చేయడు. తలవెంట్రుకలలోకి వేళ్ళు పోనిచ్చి క్రాపంతా చెరుపుకుంటాడు. శూన్యం చూస్తాడు.

అనాడు బలవంతంగా సుమతి నెట్టితే ఆఫీసుకు వెళ్ళాడు. చికాకు పడుతూ పని చేశాడు. అయిదు గంటలు కాగానే సెక్రెటేరియట్ బయటికి వచ్చాడు.

"అలా వున్నావేం? ముఖం వాడిపోయింది. కాఫీ తాగుదాం రా," సీతాపతి భుజంమీద చెయ్యి వేశాడు.

"ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావు?" సీతాపతి వెంట వెళ్ళి కాఫీ టిఫిన్ తీసుకుని బస్‌స్టాండు దగ్గర నిలబడ్డారు ఇద్దరూ.

నా బస్సు వచ్చింది. నీవు యింటికేనా?" అడిగాడు సీతాపతి.

"నేనూ వస్తాను పద;" రాఘవరావూ, సీతాపతీ ఎర్రగడ్డ హాస్పిటల్‌దగ్గర దిగారు. "మా బావమరిది ఉన్నాడోయి ఇక్కడ. పాపం చిన్నతనంలోనే క్షయ వచ్చింది ఇప్పుడు నయమవుతోంది. ఇంకా రెండునెలలయినా ఉండాలి," అంటూ లోపలికి దారితీశాడు.

"నీతో మాట్లాడుతూ నేను మర్చి

పోయాను రాఘవరావు. బత్తాయిపళ్ళు తీసుకువస్తావా ?" రెండు రూపాయలు చేతిలో పెట్టాడు.

బత్తాయిపళ్ళు తీసుకుని మెట్లు ఎక్కుతూఉంటే తన ముందు అడుగులు వేస్తున్న ముసలమ్మను చూసి ఆలోచనలు ఎటో పరుగులు తీయటం మొదలు పెట్టాయి. ఆమె ముసుగు సవరించుకుంటూ వెనక్కు తిరిగి చూసింది. అరే! బామ్మగారు !

గబగబా అడుగులువేస్తూ, "ఏం ఇలా వచ్చారు బామ్మగారూ ?" ఆయాసపడుతూ అడిగాడు. ముఖం చిన్నబుచ్చుకుని బామ్మగారిచ్చిన జవాబు అతడిని మరీ ఖిన్నపరచింది.

"నాయనా. మా రమణి ఇక్కడ ఉన్నది. నీ వేమి ఎరుగుదువులే ? ఏడాది కావచ్చింది."

"నా కెందుకు చెప్పలేదు? నే నిక్కడే ఉన్నానుగా ?" ఆమె పక్కనే నడుస్తూ అయోమయమయిపోయాడు. ఆమె ఒక గదిలోకి దారి తీసింది. రాఘవరావు మంచంమ్మీద ఉన్న ఆ అస్థిపంజరాన్ని చూసి ఒక అడుగు వెనక్కు వేశాడు. ఆమెలో అతడు పోల్చగలిగినవి ఆ రెండు కళ్ళుమాత్రమే. దగ్గరగా వెళ్ళి, "నే నెవరివి ?" అన్నాడు.

ఎండిపోయిన ఆమె ముఖంలో ఒక చిరునవ్వు మెరుపులా మెరిసింది. ఆ నవ్వు కామె ముఖం ఒక జ్యోతిలా వెలిగింది. అతడు అడిగిన ప్రశ్నకు ఆమె జవా బివ్వలేదు. అంతా ముసలమ్మే చెప్పింది. అత డా గదిలో ఉన్నంతసేపూ రమణి కళ్ళల్లోకే చూస్తూ ఉండిపోయాడు. అరగంట తరువాత ఆ గది దాటి బయటికి వచ్చి సీతాపతిని కలుసుకుని బస్సు ఎక్కాడు.

రాఘవరావు ఆఫీసునుంచి రోజూ ఆస్పత్రికి వెళ్ళి బామ్మగారికి కావలసినవన్నీ కనుక్కొని, ఒకగంటసేపు ఆ గదిలో ఉండి వచ్చేవాడు. బజారుపనులు ఏవైనా ఉంటే చేసిపెట్టేవాడు.

ఇంతవరకూ అతడికి రమణితో ఒంటరిగా మాట్లాడే అవకాశం దొరకలేదు. ఆనాడు అతడు వచ్చేసరికి రమణి ఒక్కతే ఉన్నది.

"బామ్మగారు లేరా ?" చేతిగుడ్డతో ముఖము తుడుచుకుని దగ్గరగా ఉన్న కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

"నా దగ్గర కూర్చుని ఎప్పుడూ కన్నీళ్ళు కారుస్తూఉంటుంది. అందుకని నేనే కాస్త అటు తిరిగిరమ్మని పంపాను. నావంటి రోగులను పదిమందిని చూస్తే తన విచారాన్ని కాస్త మరుస్తుంది."

"అసలు ఎన్నాళ్ళనుంచీ ఈ జబ్బు? ఇక్కడెవరున్నారు? హఠాత్తుగా కలుసుకున్నాం సుమా ?"

రమణి నవ్వుతుంటే రాఘవరావుకు ఒళ్ళు జలదరించింది. ఆ నవ్వు చాలా

వికృతంగా ఉంది. ఎండిపోయిన ఆ ముఖంలో పైకి కనబడుతున్న పళ్ళు భయపెడుతున్నాయి.

ఇప్పుడు సిగ్గుపడవలసిన అవసరం ఇద్దరికీ లేదు. అందుకని మాట్లాడటంలో కొంత సౌలభ్యం ఏర్పడ్డది.

"అయితే రమణీ! నీకు పెళ్ళయింది కదా. మీ ఆయన ఎక్కడున్నాడు? పిల్లలా?" ఈ ప్రశ్న ఆమెనే అడగాలని బామ్మగారిని అడిగి తెలుసుకోలేదు.

ఈమాటకు రమణి కళ్ళు మూసుకుని ఓ నిట్టూర్పు విడిచింది. కొంతసేపటికి "పెళ్ళి జ్ఞాపకలు ఏమీ మిగలలేదు." అంటూ చెయ్యి తిప్పింది. అంతలో బామ్మగారు వచ్చింది.

"నాయనా! ఇప్పుడే ఆలా వెళ్ళాను. మా రమణిజీవితం చూశావా? కాస్తపెద్ద వాడాయినాసరే అని యిస్తే నట్టేట ముంచాడు. పోనీ అదయినా ఎట్లాగో బతుకుతుం దనుకుంటే ఈ జబ్బొకటి వెంటపడ్డది;" కాసేపు కన్నీళ్ళు కార్చింది.

తప్పు చేసినవాడిలా రాఘవరావు తల వంచుకున్నాడు. ఇంటి కెళ్ళేసరికి తండ్రీ తల్లీ ఎదురుగా వచ్చారు చెల్లెలి పెళ్ళి నిశ్చయమైనదట. వస్తువులు బట్టలు కొనుక్కుపోవటానికి వచ్చారట. తండ్రి తనపెళ్ళికి తీసుకున్నకట్నం ఇద్దరు ఆడ పిల్లలకు ఇస్తున్నాడు. లౌకిక మెరిగిన వాడు. తండ్రితో మనసిచ్చి మాట్లాడలేక పోయాడు. సుమతిని తీసుకుని పెళ్ళికి

నాలుగురోజులు ముందుగా రమ్మని తండ్రి మరీమరీ చెప్పివెళ్ళాడు.

రాఘవరావు ఎనిమిదిరోజుల తరువాత ఆఫీసునుంచి హాస్పిటల్‌కు సరాసరి వెళ్ళాడు. అతడు వెళ్ళేసరికి ఆగదిలో వాతావరణం ఎప్పటిలాలేదు. బామ్మగారు రెండుచేతులూ తలమీద పెట్టుకుని గడపలో కూర్చుంది. మంచంమ్మీద అయోమయావస్థలో రమణి వెర్రిచూపుల్తో మెలికలు తిరుగుతున్నది.

"బాధ ఎక్కువయిందా బామ్మగారూ?" అన్నాడు గదిగుమ్మం దాటుతూ.

"ఇంకేం బాధలు నాయనా? నా తల్లికి ఇంక బాధలు ఉండవని డాక్టరు చెప్పాడు. చమురు అయిపోయింది; దీప మారిపోతుంది. తండ్రికి కబురు చేశాను. వచ్చే వ్యవధి ఉన్నదో లేదో?" ముసలమ్మ ముఖం చేతులతో కప్పుకుని ఏడ్చింది.

రాఘవరావు మంచందగ్గరగా కుర్చీ లాక్కుని రమణి నోట్లో ఒక్కొక్క చుక్క మంచినీళ్ళు చంచాతో పొయ్యటం మొదలుపెట్టాడు.

ఏడుగంటలు కావచ్చింది. ఏడ్చిఏడ్చి సొమ్మసిల్లిపోయింది ఉన్నట్టుండి రమణి బళుక్కున వాంతిచేసుకుంది. ఆమె కళ్ళు తెరిచి చూసినట్టే చూసి మూసుకున్నది.

ఒక్కొక్క అడుగే వెనక్కు వేస్తూ రాఘవరావు గుమ్మందాటి బయటికి నడిచాడు. బస్సు అందలేదు. రిక్షా ఎక్కి కొంతదూరం వెళ్ళి అక్కడ బస్సు ఎక్కాడు.

తొమ్మిదిగంటలయినా ఇల్లు చేరుకోని భర్తకోసము సుమతి గుమ్మంలో నిలబడి ఎదురుతెన్నులు చూస్తున్నది. రాఘవరావు చూడగానే ఏమీ ప్రశ్నించకుండా వెనకాలే లోపలికి వెళ్ళింది.

భోజన మయిందనిపించి పడక చేరిన రాఘవరావు తనప్రక్కనే కూర్చున్న సుమతిని కన్నార్పకుండా చూస్తూ "రక్తమిచ్చిన ప్రాణదాత ఋణాన్ని నీటిచుక్కలతో తీర్చుకోజూచిన వ్యర్థుణ్ణి? పిరికివాణ్ణి!!" నుదురు కొట్టుకున్నాడు. "సుమతీ! ఐదగంటల రమణి వెళ్ళిపోయింది. నేను చూస్తూఉండగానే వెళ్ళిపోయింది;" గొణుక్కున్నాడు.

'నా బొమ్మ కిందపడి ఎందుకు పగిలిపోవాలి' అని మారాముచేసే పిల్లవాడిని తీసుకుని బుజ్జగించే తల్లిలా సుమతి అతడిని ఒళ్ళోకి తీసుకుంది.